

РЕЦЕНЗИЯ

на
докторската дисертация на Гергана Илиева Кузмова
на тема: „DECISION-MAKING UNDER NEGATIVE AFFECT AND THE THREAT OF
BEING OUT OF A GROUP“
с научен ръководител доц. д-р Морис Гринберг

**Рецензент: Проф. д.пс.н. Толя Ангелова Стоицова,
Професор и д.пс.н. по Социална психология
Нов български университет
Департамент по масови комуникации**

Представеният за рецензиране дисертационен труд е структуриран в четири основни глави, придружени с въведение, библиография и приложение като четвъртата глава изпълнява ролята на заключение. Тя е озаглавена “Обобщение и дискусия“. Дисертацията обхваща 197 с., от които 162 са основен текст, а останалите – са приложения. Гергана Кузмова е получила бакалавърска и магистърска степен от Амстердамския университет, Нидерландия и втора магистърска степен – по Социална и педагогическа помощ за семейства от Софийски университет. От 2007 г. е докторант на Департамент „Когнитивна наука и психология“, НБУ.

Автобиографията ѝ е впечатляваща за млад човек. Аз ще обърна внимание само на езиковата подготовка на докторанта. Освен английски език, завършена Английска гимназия в София, докторант Кузмова владее отлично и руски език – завършила е 73 училище в София с преподаване на руски и френски език. Затова и дисертацията ѝ е написана на отличен английски език, включително в терминологично отношение. Към езиковата ѝ подготовка може да се добави и тригодишна програма по Хуманитаристика и датски език.

Без да преразказвам съдържанието на работата, ще поставя някои акценти, които според мен са важни.

1. Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

За мен извън съмнение е значимостта и актуалността на проблема. Става дума за вземане на решение в негативно емоционално състояние и то в ситуация на заплаха от отстраняване на член от групата. Затова и основната хипотеза постулира, че остракизмът ще подтикне хората към сътрудничество от опасение да не изпаднат от групата. Освен в научно, темата е значима и в приложен аспект, тъй като аутсайдерството в групите, както и страха от отстраняване на член от групата, играят съществена роля в различните организации, особено в трудовите. Друго качество на дисертацията е предизвикателството да се свържат когнитивни теории с теории за емоциите в опит да се разкрие в дълбочина проблемът, свързан същността и функциите на остракизма.

2. Цели и задачи

Както е прието в английския вариант за докторска теза – да се формулират изследователските въпроси, така и докторант Кузмова конкретизира изучаването на тези въпроси в хипотези, методи и процедури за всеки от осъществените от нея четири експеримента. Първият изследователски въпрос, на който се търси отговор, изследва как би се променило поведението на човек в ситуация на групова промяна вследствие на остракизм. Вторият въпрос изучава връзката между природата на преживяването на отхвърляне, настроението и личностните различия в саморегулацията след като човек е изолиран от групата (с. 12 -13, от увода на дисертацията). Бих определила изследователските въпроси, освен като съществени, и като особено сложни, което показва научната амбициозност на докторант Гергана Кузмова.

3. Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература

Докторант Гергана Кузмова познава отлично както съвременното състояние на проблемите, които разработва, така и историческата хронология на тяхното развитие. Това проличава още от наименованията на главите.

Например, Първа глава е озаглавена „Произход, история и форми на остракизма“ (с. 14). Детайлно в главата се изяснява природно зададената *потребност от привързаност*,

произхода и историята на термина остракизъм, неговите форми, както и връзката му със социалните норми. Особено съществен е прегледът на литературата, засягащ *експерименталното тестиране на остракизма*, който подчертава идеята за *припокриване на сферите на социална и физическа болка*, поради интензивният страх, който променя мозъчната активност. Не е пропусната и теорията на Кул – PSI (*Теория за взаимодействие между личностните системи*) във връзка с индивидуалните различия в копинг-стратегии при натиск от страна на групата (с.26), както и възникването на изследователски въпрос, свързан с връзката между остракизъм, преживени емоции и мотивация да не отпаднеш от групата (с.28).

4. Коректност при цитирането на представителен брой автори.

Цитирани са огромен брой научни източници – 195, както може да се предположи поради факта, че дисертацията е написана на английски език, повечето научни материали са на английски език. Един е на немски език. Източниците обхващат голям диапазон на публикуване: най-старият е от 1928 г., този на немски език, а на английски език е от 1938 г. Повечето от източниците са съвременни – след 2000 г. до 2017 г. Широкият диапазон от публикации е оправдан, защото освен съвременното състояние на проблемите, е направен преглед и на техния класически произход. Цитирането е коректно като са обхванати най-значимите автори с техните публикации, които са свързани с темата на дисертацията.

5. Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването

И за четирите експеримента са създадени адекватни теоретични модели. По един и същи начин хронологично след теоретичните модели се изясняват целите и хипотезите, процедурата на изследване, както и методът и резултатите. Параграфите завършват с интерпретация и дискусия на резултатите. В четвърта глава се дискутират кумулативните резултати от четирите експеримента. Също така се отговаря и на изследователските въпроси, поставени в уводната част на дисертацията.

Много добро впечатление ми правят два от параграфите в третата глава, в която се представят експериментите: Изясняването на „трудностите при експерименталното изучаване на остракизма“ (с.133) и „препоръките, отправени към бъдещото му изследване“ (с.136).

6. Съответствие на избраната методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд.

Всеки от експериментите използва адекватна на методологията методика на изследване. Текстът е конструиран по един и същи начин за всеки от четирите експеримента, което улеснява много разбирането на емпириката. Резултатите са отлично илюстрирани като са представени в таблици и графики. Предлагам само щрих за всеки експеримент, тъй като дизайнът и процедурата на изследване са съществени и едновременно с това – много атрактивни.

В дизайна на първия експеримент точно са определени зависимата и независимата променлива като се използват измервания на индукцията на остракизъм (изследваните лица играят играта Кибертопка) и взаимодействието със Затворническата дилема. Допълнително се измерва настроение и личностни характеристики. В заключение на първия експеримент изследваните лица попълват въпросник за обратна връзка. От стартиралите 36 участници, интерпретацията на резултатите обхваща 34, тъй като при двама, с установени липсващи данни. Извършен е първичен и вторичен анализ на данните.

Дизайнът на втория експеримент търси повече информация за въздействието на заплахата от остракизъм чрез манипулиране на социалното изключване при продължителна игра в рамките на Затворническата дилема. За осъществяването на втория експеримент е използван специализиран софтуер, който дава възможност на трима играчи редувайки се да изберат с кого да играят (втори играч). Отново, допълнително са измерени настроението, ориентираната към действие личностна променлива, както и е приложен въпросник за обратна връзка. От започналите 67 изследвани лица, 53-ма завършват участието си, спазвайки всички инструкции. Отново е извършен първичен и вторичен анализ на данните.

В третия експеримент се проучва модела за заплахата на потребностите (need-threat model) и се изследват модераторите, които влияят върху личния опит от изключване и поведението, насочено към кооперативност. Приложен е въпросник за обратна връзка. Участниците, преминали през всички процедури са 30 – 10 мъже и 20 жени, от общо стартирали 37. Аналогично на предходните експерименти е извършен първичен и вторичен анализ на данните.

Четвъртият експеримент е създаден и проведен, за да изследва въпроса как настроението се свързва с кооперирането в сравнение със специфичния ефект от остракизъм, дефиниран като четене на социално негативна история за изключване от групата. Проведено е предварително тестване, търсещо отговор на въпроса: Може ли историята за изключване да индуцира личен опит за преживяване на остракизъм? Конструирани са 6 различни истории (с дължина от 189 български думи) с различна валентност на настроението, но с еднакво равнище на възбудимост, за да може да се сравнява влиянието на различните истории. Участниците са 30 души по желание, 18 жени и 12 мъже.

Хипотезата на основния четвърти експеримент, е че социално негативната манипулация (остракизъм) ще доведе до по-голяма кооперативност в сравнение с условието за индивидуално негативно събитие. Взаимодействието между валентността и типа история е тествано по метода ANOVA.

И четирите експеримента са проведени в лаборатория по психология на НБУ.

В заключение на тази част искам да подчертая изключителната прецизност на докторант Гергана Кузмова по отношение чистото провеждане на експериментите. Впечатляваща за мен е и нейната коректност – точно са отбелязани колко участника стартират във всеки експеримент и колко го завършват. Същото се отнася и до потвърждаване/отхвърляне на части от хипотезите. Това ми дава основание да преценя, че Гергана Кузмова е коректен и етичен в научно отношение изследовател.

7. Наличие на собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни.

Всички експерименти и други, приложени методи, са проведени лично от докторанта под ръководството на научния й ръководител. Тук е момента да поздравя докторант Гергана Кузмова и доц. д-р Морис Гринберг за чудесно свършената работа в емпиричната част на дисертацията.

Описание на приносите

Приемам изцяло формулираните от докторанта три приносни моменти: теоретичен, емпиричен и методологичен, и ги оценявам високо.

Основното в *теоретичния принос* е, че дисертацията достига до ново знание по отношение на остракизма чрез включването на личностни променливи във връзка със социалното отхвърляне. *Емпиричният принос* се заключава в идентифицирането на положително влияние на негативното социално настроение (след манипулиране на остракизъм) върху процеса на коопериране. И накрая, в *методологичен план* е създаден метод, който предлага иновационен аналитичен подход като комбинира когнитивни теории с теории за емоциите. Смятам, че и трите приноса имат директен изход към практиката.

Приносите са естествено следствие от теоретичните анализи и експерименталните изследвания. Те са заслуга на докторанта, осъществил разработката на докторантската си теза под ръководството на научния си ръководител.

Авторефератът от 52 страници, без цитираната литература, отговаря точно на дисертационното съдържание. Както споменах, приемам изцяло формулираните от докторанта три приносни моменти: теоретичен, емпиричен и методологичен, които споменах.

Всъщност последната част от дисертацията представлява заключение с представяне на собствените приноси (с. 141). Това за мен е оправдано, тъй като след всяка глава и всеки от четирите експеримента, докторантът дискутира и формира общи изводи.

Гергана Кузмова отбелязва пет публикации, свързани с дисертационната тема, в периода 2014 – 2017, едната е под печат. Две от тях са самостоятелни и три са в съавторство – две с научния ръководител и една с друг изследовател (Кул, Сандър).

Преди заключението, искам да изкажа голямото си удовлетворение, че бележките ми по време на апробацията на дисертацията са взети под внимание. Това ми подсказва, че дисертантът е отворен към страничен научен поглед и е способен да възприема необходимостта от корекции, т.е. да се учи. А степенята, за която кандидатства, освен научна, е и образователна. Искам да маркирам само една бележка и да задам два въпроса.

Бележката ми е свързана с въведението на дисертацията. За мен по-сполучливо би било да се използва българската традиция и още във въведението на експлицитно равнище да се конкретизират целите, задачите и тезата, която защитава докторантът.

Първият ми въпрос е: Каква е разликата между термините аутсайдер в групата и член на група, заплашен от остракизъм?

Вторият ми въпрос е продиктуван от научно любопитство: Какви са плановете за реализация на докторант Кузмова в обозримо бъдеще време?

Заключение:

Докторант Гергана Илиева Кузмова представя сериозно разработен теоретико-емпиричен дисертационен труд с изводи, подкрепени от резултатите на прецизно проведени четири експериментални изследвания. Специално искам отново да отбележа и отличния език и стил, на който е написана дисертацията – строго научен и едновременно с това – ясен и разбираем.

Авторефератът пресъздава точно съдържанието на дисертацията с приносите в нея. Докторантът има повече публикации по темата от минимума, който се изисква. За мен без съмнение трудът не просто удовлетворява високите изисквания за исканата степен, а ги надхвърля. Затова предлагам на уважаемите колеги от научното жури да присъдим образователната и научната степен „Доктор“ на Гергана Илиева Кузмова за дисертацията ѝ на тема „DECISION-MAKING UNDER NEGATIVE AFFECT AND THE THREAT OF BEING OUT OF A GROUP“

11.10.2019

Рецензент:

Проф. д.пс.н. Толя Стоицова